

1956 Karcagon

(történelmi pályázat)
2021

Készítette:
Csontos Gergő 10.C
Karcagi Nagykun Református Gimnázium
és Egészségügyi Szakgimnázium

„Rólunk beszélnek minden nyelven
sikong az éter és csodál:
»Dávid harcol Góliát ellen.«”
(Jobbágy Károly: A rádió mellett)

Nyugaton, ha megtudták valakiről, hogy magyar, csodálattal, ámulattal köszöntötték: Gloria fifty-six! Dicsőség ötvenhatnak! Elsősorban a hősiesség, szabadságvágy, bajtársiasság, hazaszeretet és számos más fontos érték az, ami az '56-os forradalom és szabadságharcral kapcsolatban eszünkbe jut. Belépve a Karcagi Nagykun Református Gimnázium főbejáratán, az aula jobb oldali falán egy emléktábla őrzi az 1956-os forradalom gimnáziumi meghurcoltjainak emlékét. Amolyan az ifjúságnak örökül hagyott memento ez, egyben Györfi Sándor Kossuth-díjas szobrászművész újabb remekműve, amelyet a Karcagi Öregdiákok Baráti Köre helyezett el ide örök emlékül 2019-ben, egyszer s mindenkorra örökbe kőbe vésve a neveket. A 65 évvel ezelőtti szomorú eseményekre hívja fel a figyelmünket 2021-ben: meghurcolt, elüldözött, bebörtönzött és a gimnáziumból kicsapott tanárok és diáktársak ők. Egykori tanáraink, egykori diáktársaink... De mit is érthetünk mi, 15-18 évesen, ezekből az eseményekből, sorsokból, amelyek jelentősen befolyásolták városunk, de akár országunk történelmét is? Mindezekről utcanevék, emlékművek, emléktáblák, a történelemőrák, az írásos emlékek, nagyszüleink és dédszüleink mesélnek nekünk a Nagykuság fővárosában.

Az egyik ilyen történet, amely felkeltette az érdeklődésemet, a Csontos György nagyapám által számtalanszor mesélt karcagi rabgazdaság története, amely Tilalmason működött, a várostól cirka 10 kilométerre. Nagyapám évtizedek óta Tilalmas és Ecsezug határán él és juhászként gazdálkodik, a Németéri–főcsatorna partján. Amikor hozzájuk megyek látogatóba (névesték, születésnapok, birkanyírás, birkavágás, kihajtás, birkafőzés stb...) minden egyes alkalommal áthaladok Tilalmason...

Karcagon szinte mindenki tudja, a még utolérhető emlékezet pedig beszél is róla, hogy az ötvenes évek végén rabgazdaság működött Tilalmason. Mind a mai napig emlegetik, tehát nem volt titok sem, de ugyanakkor a Szolnoki Levéltár archívumai bepillantást engednek az 1950-1957 közötti időszak mindennapjaiba is, s talán ezek a megmaradt dokumentumok magáról a korszakról sokkal többet elárulnak, mint magáról a rabgazdaságról szóló kevésbé gazdag dokumentumanyag. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár iratai szerint a Tilalmasi Állami Gazdaság 1949-50-ben alakult, a legelső jegyzőkönyvek az 1950-es évekből valók: elsősorban termelési jelentések és jegyzőkönyvek, kisebb arányban előfordulnak termelési értekezletekről szóló beszámolók. Egy nagyon érdekes dolog olvasható az 1950. december 29-ei értekezlet anyagában, amelyet az üzemi bizottsági titkár szavai őriztek meg a papíron: „Sztálin elvtárs születésnapjára sem lett megtartva semmilyen ünnepély”. Ehhez csatlakozott az a felszólaló, aki elmondta, hogy „az ünnepekre meg lett nekünk ígérve cukor és fehérnemű, de még eddig nem kaptunk semmit”. Az iratokból azt is megtudjuk, hogy Sztálin elvtárs születésnapjára kisebb ajándékok kiosztást is terveztek, de a jegyzet utal az adott év decemberi kemény téli időjárására is: „a kocsisok az istállóban töltik az éjszakát, mert a szállásnak kijelölt házak hidegek”. Az Állami Gazdaság mind növénytermesztéssel, mind állattenyésztéssel is foglalkozott, ez előbbiből ki kell emelnünk a rizstermesztést. A dolgozói létszám növekedésével újabb és újabb lakásokra, haló- és pihenőhelyekre volt szükség, így alakult ki az a gazdasági központ, amely Tilalmas néven a város külterületi része lett. Az 1957-es iratokból kiderül, hogy az állami gazdaság nagyon jelentős ráfizetéssel működött, amelynek következtében a volt vezetőket, köztük az igazgatót, a főagronómust, főkönyvelőt, állattenyésztőt, egytől-egyik leváltották. Érdekességként még elmondható, hogy az 1950-es évek derekán, állami szinten is foglalkoztak és terveztek egy Tilalmast is érintő vasút létesítésével, a gazdaság központjából kifejezetten ipari, gazdasági célú vonalat terveztek Ágotáig, ahol akkor már

juhászat, rizsföldek és egyéb szántóföldek voltak. A terv az akkori szocialista időszak egyik meddő ötlete volt, nem is lett belőle semmi. Az eddigiekben tárgyaltak alapján tehát biztosan elmondhatjuk, hogy 1957 előtt semmiféle fegyenc-tábor vagy internálótábor nem működött Tilalmason. Források hiányában azt sem tudjuk, hogy mikor, hol és miért határozták el a rabgazdaság létrehozását. Sokan úgy vélekednek, hogy erre azért volt szükség, mert kevés volt a munkaerő és az állami gazdaság folyamatos munkaerő-hiánnyal küszködött, illetve a rabok olcsó munkájával-nem kaptak fizetést- próbálták volna nyereségessé tenni az állami gazdaság működését. A rabgazdaságról szóló első dokumentum 1958. március 31-ei keltezésű, amely az 1957-es évről szól, egy szöveges mérleg-beszámoló. A beszámolókat eddig a Földművelési Minisztérium Rizstermelő Állami Gazdaságok Igazgatósága részére készítették, az előbb említett beszámolót viszont a Belügyminisztérium Büntetés-végrehajtási Parancsnokságához nyújtották be. Az iraton „Tilalmasi Célgazdaság” megnevezés szerepel, feltüntetve Szuczy Béla főkönyvelőt, Bodnár János igazgatót, büntetés-végrehajtási századost, valamint Márkus Imrét, büntetés-végrehajtási hadnagyot. A jegyzőkönyv szól a növénytermesztési előirányzatról, az állattenyésztésről - „*az átvevés folytán a gazdaságban egy hónapig nem volt főállattenyésztő*”, megtudhatjuk az itteni büntetés-végrehajtási intézmény létesítésének pontos dátumát is: „*a gazdaság átadási időszakában – 1957.október 1.-november 10.- a kellő ellenőrzés hiánya miatt az állatállománnyal sokkal több takarmányt etettek fel, mint amennyit számításba vettek*”.¹ A rabgazdaság tehát minden bizonnyal 1957 őszén költözött ki Tilalmasra, Karcagtól 10 kilométerre. Ebben az időszakban ugyanis az igazi, jobban őrizhető börtönök ugyanis megteltek a kádári hatalom „ellenségeivel”, nekik kellett a hely a börtönökben, ahonnan viszont a köztörvényeseket a munkatáborokba irányították. Így kerültek ők is többek között Tilalmasra: köztük tolvajok, zsebmetszők, korrupcióval vádolt ügyészek, politikai foglyok. Pontos létszámukat nem tudjuk megmondani.

Úgy tartják, hogy Tilalmason raboskodott Darvas Iván (1925-2007), Kossuth- és Jászai Mari-díjas magyar színművész is. 1956-ban forradalmi bizottságot szervezett, hogy bátyját kihozza a börtönből. Ezért 22 hónap börtönre ítélték a forradalom leverése után. A tilalmasi rabgazdaságban kultúrfelelősként „dolgozott”, nevét sokan emlegetik mind a tilalmasiak, mind pedig a karcagiak. Az is érdekes viszont, hogy az egykoron itt dolgozó örök közül van, aki nem is emlékszik rá. A börtönőri létszám sem volt elegendő, Karcagról és környékéről, valamint az állami gazdaság dolgozói közül toborozták a tábor börtönőri állományát, akik néhány hetes kiképzés után már munkába is állhattak. Az elítélteket hosszú fabarakokban helyezték el, melyek eredetileg az idénymunkások szálláshelyei voltak, az őrszemélyzet, valamint a parancsnokság irodáit az üzemi épületekben alakították ki. A terület köré szögesdrótot húztak, sarkaira őrtornyokat állítottak fel. A rabokat mezőgazdasági munkára irányították: gyomlálták a rizsföldeket, a tehenészetben, a juhtelegen és a javítóműhelyekben dolgoztatták őket, így akarták nyereségessé tenni a veszteséges mezőgazdasági üzem működését. Tulajdonképpen a tilalmasi rabgazdaság nem amolyan recski típusú gyűjtőtábor volt, hanem a szocialista éra egy másik szörnyszüleménye. Magán a veszteséges gazdaságon azonban a rabok olcsó munkája sem tudott segíteni, mert a rabgazdaság nem volt kifizetődő, így 1960. december 31-én meg is szüntették azt. Az itt raboskodó elítélteket régi börtöneikbe szállították vissza, vagy egyéb telephelyekre, a fegyőrök pedig vagy leszereltek, vagy Aszódra, Kistarcsára, esetleg más büntetés-végrehajtási intézménybe kerültek.²

1956 forradalmának fellépői közül kiemelkednek a tanárok, a diákok, a fegyveres felkelők és a forradalmi szervezetek tagjai, aktivistái. Az erőszakos tévesztés, a

---

¹Elek György 1996: Tilalmas, Karcagi Hírmondó, Karcag, 3. oldal és Elek György 1996: Tilalmas 2. Karcagi Hírmondó, Karcag, 4. oldal

²Kovács Miklós: Tilalmas régen és ma: a paradicsom kapujában és a pokol tornácán (<http://www.termeszetvilaga.hu/szamok/tv2013/tv1311/diak.pdf> Utolsó letöltés dátuma: 2021. 05. 21.

vallásgyakorlás totális letiltása, az iskolák államosítása (a karcagi Nagykun Református Gimnáziumból ekkor lesz Gábor Áron Gimnázium), a mindennapok megnyomorítása, az öngazgatás hiánya vezetett a változások iránti igény kimondásáig. A karcagi események az országos történéseknek szinte minden pontján megféleltethetőek: magas munkás részvétel, a húszas-harmincas generációm vezető szerepe, a honvéd tisztikar felülreprezentáltsága és meghatározó szerepe a forradalmi bizottságokban. A diákság kezdeményezett, azt általánossá váló tömegdemonstráció követi, ahol követeléseket fogalmaznak meg, kialakul a vezető mag, tárgyalnak a helyi hatalommal, és ha ez sikertelen vagy nem kielégítő, akkor a folyamatot a régi rendszer erőivel való konfrontáció zárja le. Ugyanakkor nem volt maradása a régi rendszer szimbólumainak, ezért lesztek a vörös csillagokat, eltávolították a Rákosi-címert, ledöntötték a szovjet erőműveket. A régi helyett új gazdasági-társadalmi politikáról álmodtak, amely nem valósulhatott meg, hiszen 1956 évvégétől egyre erőszakosabb eszközökkel megkezdődött a politikai-közigazgatási restauráció és elkezdődött egy minden képzeletet felülmúló megtorlás.³

1956-ban napok alatt nemzeti tanácsok, nemzeti bizottságok jöttek létre, így Karcagon is. A Sinkovics Gyula vezette karcagi 6 fős csoport a megye egyetlen Kádár-rendszer elleni fegyveres szervezkedése volt, végső célja a Nagy Imre-kormány vissza-állítása, illetve a további deportálások megakadályozása. Rácz Sándor István 1956. november 5-től 1957. februárig helyettes vezetője volt a Karcagon létrehozott Sinkovics-féle fegyveres összeesküvésnek. A szervezet létrehozásában, fegyverrel való ellátásban és több személy beszervezésében vett részt, utasításokat közvetített a csoportvezetőnek. 1957. május 13-án 15 év börtönt kapott, ami 12 évre módosult, majd 6 évet és 2 hónapot ült le. Olyan emberek voltak a Gyűjtőben a rabtársai, mint Mérei Ferenc, a híres gyermekpszichológus, Bibó István, a kor legnagyobb politológusa, Darvas Iván színész és Göncz Árpád író.

Pap Béla, Danka István, Filep István, Antal József. Hagymási Jenő, Kemény Pál, Kiss Ilona, Balogh Imre, Batta László, Csávás Sándor Dr. Gyergyói János, Kelecsényi István, Takács Istvánné, Takács István, L. Kiss János, Demény Lajos, Csáti Mátyásné Mikola Rozália, Rácz Sándor István, Vadon Tünde, Csíkos Sándor... Ahány név Karcagról, annyi életpizód, megannyi meghurcoltatás, életsors és szomorú történet. 1956 emlékezete hideg, visszatartó, pusztító és egyben, mint az őszi szél, megtisztító is: költők, írók, történészek és életrajzkutatók itthon és külföldön, számtalan versben és műben örökítették meg a magyarság hősiességét, és világszerte elismerés övezte nemzetünk szabadságvágyát. Köztük Kovács Dániel Gábor, akinek „Örök kőszállra állva” jelent meg könyve a rejtélyesen, a Bakonyban eltűnt református lelkészről, Pap Béláról (1907-1957). Ebből a műből a Karcagi Nagykun Református Gimnázium és Egészségügyi Szakgimnázium Főnix Diákszínpadja már több ünnepi megemlékezés alkalmával adott elő részleteket Nagy Tünde Mária tanárnő vezetésével.

Pap Béla (Gyalu, 1907. január 23. – 1957?) újságíró, lapszerkesztő, mártír református lelkész. Rá emlékezve olyan reformátusok – többségükben lelkipásztorok – példáját idézhetjük fel, akiknek életük árán is volt hitük és bátorságuk szembeállni a kommunizmus erőszakos hazugságaival. A református teológiát Budapesten végezte, majd ösztöndíjasként Amerikában tanult tovább. Ezután a Soli Deo Gloria református diákmozgalom munkatársa, 1938-tól váci, majd 1942-től karcagi lelkipásztor lett. Újságírói tevékenységet is folytatott: társadalmi kérdéseket tárgyaló cikkeket publikált, és lapot szerkesztett. A kommunista hatalomátvételt követően nyilvánosan felszólalt a meghurcoltakért, és tiltakozott a jogsértő intézkedések ellen, ezért az államvédelmi szervek megfigyelték. 1951-es letartóztatását követően négy és fél évet ült börtönben, szabadulása után lelkészi állásába nem engedték vissza. 1957. augusztus 10-én egy bakonyi kirándulás során nyoma veszett. Eltűnésének pontos körülményei azóta is

---

³Bojtos Gábor: Hat epizód Karcag 1956-os eseményeiből, Jászok, 49. évfolyam, 1956-os különszám, 2006. http://epa.oszk.hu/03000/03002/00170/pdf/EPA03002_jaszok_2006_49_072-085.pdf
Utolsó letöltés dátuma: 2021. 05. 21.

tisztázatlanok.⁴ Ma utca és református imaterem viseli és őrzi nevét Karcagon: legyen örök emlékére áldás és békesség, Istennek dicsőség!

1. számú kép

Az egykori Tilalmasi Állami Gazdaság mai bejárata (saját kép)

3. számú kép

Pap Béla Református Gyülekezeti Ház a Varró utcán (saját kép)

5. számú kép

A karcagi Pap Béla utca (saját kép)

2. számú kép

Pap Béla református mártír lelkész és családja (forrás: internet)

4. számú kép

A Gyülekezeti Ház belső tere (saját kép)

6. számú kép

Emlékezés a Városháza falán 1956-ra (saját kép)

⁴<http://regi.reformatus.hu/mutat/elretteno-uzenet/> Utolsó letöltés dátuma: 2021. 05. 21.